

Par testiem, jautājumiem, ļaušanos mācīties un saprašānu, ko un kā vērtēt

FOTO: no personiskā arhīva

„Jautājums jau ir par to, kādas attiecības mēs kultivējam – dzīvē, klasē un skolā kopumā. Klausī uz vārda vai uzklasi? Priekšniekam taisnība, vai taisnību meklē kopā?” mudina domāt Aija Tūna.

IK AIJA TŪNA

Speciāli „Izglītībai un Kultūrai”

Pirmā septembra ziedu kalni nokopti, svētkus nomaina ikdienā, un tā nu ir ne mazāk raiba (bet, cerams, arī ne mazāk koša) kā rudenīgie ziedu pušķi. Šajā raibumā un košumā gadās arī padzīm, rozes ērkšķim vai pumpuram, kas neveras vaļā mūsu iepļānotajā laikā un tempā, un tad ir jāsaprot, vai esam gana pacietīgi, gana sirdsgudri un profesionāli un cik labi protam atrisināt šādas situācijas.

Tie ir tie ik dienas piedāvātie testi – ne tikai mācību saturā, bet arī ģimenē, profesionālajās, draugu un kolēģu attiecībās; visās tajās situācijās, kad ierastais, iecerētais, sagaidātais nenotiek pēc mūsu scenārija. Kas tad notiek? Vai mūsu skolēni un mēs paši slēpjamiem vai meklējam padomu un palīdzību? Kā un kāpēc mēs darām vienu vai otru un kā jūtamies, to darot? Mēs un mūsu bērni un skolēni. Daudz ko par attiecībām, mikroklīmatu – sauc, kā gribi – pasaka mazā, nevainīgā jautājuma „Vai mēs varam aprunāties?” klātbūtne vai tās trūkums. Tik dažādas reakcijas, to izsakot un arī izdzirdot. Tas ir viens no

„Daudz ko par attiecībām, mikroklīmatu – sauc, kā gribi – pasaka mazā, nevainīgā jautājuma „Vai mēs varam aprunāties?” klātbūtne vai tās trūkums.

lielajiem testiem mūsu kopā būšanai – ģimenē, skolā, ar draugiem, profesionālajā vidē. Vai šāds jautājums rada bažas un satraukumu vai atklāj uzticēšanos, mieru un pārliecību, ka visu var un vajag pārrunāt: jaunu informāciju un ideju, sarežģījumus, priekus un bēdas? Kad runājamais ir izrunāts, zinām, ko darīt; ja ir nepieciešams, varam ko mainīt, labot, darīt kaut ko vairāk, labāk vai citādi. Sarunas palīdz sazināties, un bez sazināšanās ir grūti kopā dzīvot un kopīgus darbus darīt. Tāpēc ir vērts aizdomāties par vai-mēs-varam-aprunāties testu, kas var būt palīgā sauciens un var arī atklāt ceļus, kas mūs visus aizvedīs vēl nebijušā pieredzē.

„Ja cilvēks ir apguvis prasmi uzdot jautājumus – būtiskus, nozīmīgus un atbilstošus jautājumus, tad viņš ir apguvis prasmi mācīties un šādu cilvēku nekas vairs nespēs atturēt no iecerētā mērķa.

Jautājums jau ir par to, kādas attiecības mēs kultivējam – dzīvē, klasē un skolā kopumā. Klausī uz vārda vai uzklasi? Priekšniekam taisnība, vai taisnību meklē kopā? Vai, piemēram, ziņa „direktore grib ar tevi runāt” skolēnam – un arī skolotājam – ir lietišķa informācija, iespēja vai apdraudējums? Un vispār, ja reiz runājam par direktoriem, šķiet neticami, ka mūsdienu skolā vēl dzīvo draudi „aizvedīšu pie direktores”. Taču diemžēl dzīvo gan. Tieši tāpēc jautājumi, apstākļi un situācijas, kuriem piemīt kaut neliels potenciāls pārvērsties sarežģījumos, paliekot nepārrunāti, tiešām sarežģijas un kļūst par problēmām. Kā esot teicis vecais gudrinieks Vinstons Čērčils (*Winston Churchill*)? Ja kaut ko nedara, tas darīsies pat, turklāt tā, ka tas nepatiks nevienam. Tāpēc neslaucīsim grūžus – sarežģījumus, grūtības, nepadarītos darbus un nesaprostos uzdevumus – zem paklājīņa! Jautāsim un nebaidīsimies ne no jautājumiem, ne atbildēm!

Jautājumi vispār ir ļoti svarīgi. Neils Postmans un Čārlzs Veingartners (*Neil Postman, Charles Weingartner*), kuru viedokli par izglītību kā diversiju vai graužošu darbību (*subversive activity*) un piedāvājumiem, kā to mainīt, patiesi ir vērts palasīt, mudina likt jautāšanu pašā mācīšanās pamatā. Viņuprāt, ja cilvēks ir apguvis prasmi uzdot jautājumus – būtiskus, nozīmīgus un atbilstošus jautājumus,

„Kad runājamais ir izrunāts, zinām, ko darīt; ja ir nepieciešams, varam ko mainīt, labot, darīt kaut ko vairāk, labāk vai citādi.

tad viņš ir apguvis prasmi mācīties un šādu cilvēku nekas vairs nespēs atturēt no iecerētā mērķa, lai arī ko viņš vēlētos iemācīties – un par ko kļūt. Lūk, kā – apguvis prasmi (un ieguvīš vai nepazaudējis drosmi) uzdot jautājumus, ne sagatavojis ašas atbildes uz cita sagatavotajiem „pareizajiem” jautājumiem. Tiesa gan, paša uzdotie jautājumi otram var būt neērti, var nākt neīstajā laikā, var prasīt ilgāku laiku, nekā gribētos, var atklāt baltus, melnus vai kādus vēl caurumus – zināšanās, attiecībās, pat vērtību izpratnē, bet, ja jautājumi neizskanēs, šie caurumi mūsu ceļā tik un tā būs, radot briesmas ievēties tajos visvairāk nepiemērotajā laikā.

Pētnieki jautājumu lielo nozīmi pamato ar vērojumiem par to, kādas kopīgas iezīmes piemīt tiem, kuri labi mācās (ar to domājot ne tik daudz rezultātu – atzīmes, cik pašu mācīšanās procesu) un veselīgi spriež. Te nu daži punkti no šādu cilvēku

„Sarunas palīdz sazināties, un bez sazināšanās ir grūti kopā dzīvot un kopīgus darbus darīt.

raksturojuma: pašpaļāvība, uzticēšanās savai spējai mācīties, prieka pilna attieksme pret problēmu risināšanu un uzdevumu veikšanu, pašlaušanās uz saviem spriedumiem, elastīgs viedoklis, cieņpilna attieksme pret faktiem un vienlaikus prasme nošķirt faktus un viedokļus, spēja pieņemt situāciju, ka uz visiem jautājumiem var nebūt vienas vienīgās pareizas atbildes utt. Šis ir kas tāds, kas jāattīsta ik dienas – un noteikti jau skolā.

Tad varbūt ir vērts jautāt skolēnu uzdotajiem jautājumiem parādīties vairāk? Vārdos izteiktiem, uzrakstītiem, uzzīmētiem. Bez bailēm atklāt nezināšanu, nesaprašānu, neatcerēšanos – visu to, kas kopā ir mācīšanās un kas ir tik ļoti nepieciešams, lai kaut kad būtu arī saprašāna – tas, kas paliek pāri, kad viss iemācītais ir aizmirsis.

Vai tikko lasītais raksturojums neizklausās pēc cilvēka, kurš varētu dzīvē sekmīgi darboties un saglabāt mieru un pašpaļāvību arī grūtos brīžos? Pēc tā, kuru mēs ar mierīgu sirdi varam laist pasaulē – pēc kārtējās stundas, mācību dienas vai izklaiduma? Vai izklausās pēc tiem, kuri katru rītu nāk uz mūsu skolām? Vai tie ir tie, kuri sēž pirmajos vai aiz-

„Ja reiz runājam par direktoriem, šķiet neticami, ka mūsdienu skolā vēl dzīvo draudi „aizvedīšu pie direktores”.

mugurējos solos? Un kur sēžat jūs, skolotāj, esot kārtējos kursos vai seminārā? Kā ar jūsu prasmi, vēlmi un drosmi uzdot jautājumus, tātad domāt, mācīties un dzīvot aizraujošu un interesantu dzīvi?

Patiesībā jau viss, kas mums (skolotājam, mammai, tētim un ikvienam cilvēkam) ir jādara – jāprot saskatīt, ieraudzīt un padomāt, ko tas, ko mēs redzam, mums māca un kā piekļūt tuvāk būtiskajiem jautājumiem, lai veicinātu paši savu un mums blakus esošo bērnu un jauniešu mācīšanos – pasaules izprašanu un tālākveidošanu. Mazāk ir jāsatraucas par vērtējumiem un salīdzinājumiem, jo tikai tāpēc, ka kaut ko nevar saskatīt ar acīm vai salīdzināt, tas nav mazāk nozīmīgs. Vienlaikus ir jāizlemj, kas ir īsti nozīmīgs, kas – maināms, kas – puļu vērts, un tad ir jāstrādā, neievērojot salīdzinājumus ar to, kas neattiecas uz jūsu mērķi un jūsu vērtībām. Vērtēšanai un salīdzināšanai arī ir sava vieta un loma tikai tad, ja vērtējam un salīdzinām to, kas attiecas uz mūsu izvēlēto ceļu un galamērķi. Viss pārējais ir tikai šīs trauksmainās pasaules fona troksnis.

Visbūtiskākais ir tikai viens salīdzinājums: kā tas, ko kāds dara, līdzinās tam, ko šis cilvēks spēj paveikt. Ne tas, ka Jāņa darbs ir labāks par Kārļa darbu, bet tas, vai katrs no viņiem ir izdarījis tik labi, cik spēj, un vēl drusciņ labāk. Kā kārtīgā treniņā – izdari tik, cik vari, un tad vēl drusciņ.

Pavasārī viesojoties Latvijā, Čārlzs Hopkins (*Charles Hopkins*), Jorkas Universitātes (Kanāda) profesors, UNESCO katedras vadītājs ilgtspējīgas attīstības jautājumos, akcentēja, ka skolēni ir jāamāca saskarties ar reālo situāciju, domāt citādāk, redzēt pasauli no dažādiem skatpunktiem, turklāt tieši komandas darbs, komunikācija un savstarpējās attiecības, kas nekādā veidā netiek vērtētas, uzlabo gan cilvēku garīgo, gan fizisko labklājību. Varbūt tiešām šoruden ir vērts papētīt, kā mums katram un visiem kopā veicas ar to vai-mēs-varam-aprunāties testu? ■